

גיליון מס' 135
שנה 3

פרשת וישלח, ט"ז בכסלו תשע"ו

שבת טיש

וקראת לשבת ענג

ספורים ואגדות פנינים ופרפראות מדות והליכות

פנינים

ויהי לי שור וחמור (לב, ו) - התכונן יעקב ליוסף שנקרא שור והוא שטנו של עשו, וליששכר שעוסק בתורה ועליו נאמר יששכר חמור גרם, שבזכות תורתו ינצל מעשו. התבות לי שור בגימטריה שנוכלד יוסף, וכן שור בגימטריה קרו יוסף. (מעין התורה)

באנו אלי אחיה אלי עשו וגם הלך לקראתה וארבע מאות איש עמו (לב, ז) - מפרש רש"י, שהיה אומר אחי הוא אבל נהג עמה פעשו הרשע, עודנו בשנאתו. ורמז לזה, שהתבות וארבע מאות איש עמו במלוי האותיות הן בגימטריה 2,507, כמנין התבות מתנהג הוא עמה בעשו הרשע, עודנו בשנאתו. (מגדנות)

ויירא יעקב מאד ויצר לו (לב, ח) - בגימטריה פי נפחד שמא יגרום החטא, כרש"י. (פניני דביאל)

אם יבוא עשו אלי המהנה האחת והכהו (לב, ט) - תבת והכהו נקראת מימין ומשמאל, ישר והפוך, לרמז שכל מכה שהגויים מכים את בני ישראל, עתידה היא לחזר עליהם ולנקם את נקמת ה'. (דעת חכמים)

הצילני נא מיד אחי מיד עשו (לב, יב) - בקש יעקב בתפלתו, שבניו ינצלו ממבקשי רעתם הרמוזים בתבת נא שהיא ראשי תבות נבוכדנצר אחשורוש, וכן נבוזראדן, ניקנור, אנטיוכוס, גירון, אספסינוס. (פניני שבח)

ויגע בכף ירכו (לב, כו) - ויגע בגימטריה 89 כמנין הנופה, כף ירכו בגימטריה 336 כמנין פורים, כי שני חגים אלו באו לנו על ידי זרעו של עשו. (רבי חיים זוננפלד)

ויזרחלו השמש (לב, לב) - מפרש רש"י, שאותן שעות שמהרה החמה לשקע בשבילו כשיצא מבאר שבע, מהרו לזרח בשבילו. ורמז לזה, שראשי התבות ויזרחלו השמש הן וכשיצא יעקב מבאר שבע, שקעה החמה, וכאן זרחה לו חמה. (מגדנות)

ואלה שמות אלופי עשו למשפחתם למקמתם בשמתם (לו, מ) - סופי תבות בגימטריה ישראל, כי סופם שישראל ינצחום. (חדשים לבקרים)

ספורים בפרשה

והוא צלע עלי רכו (לב, לב)

בתקופת בהגתו של רבי שמעון שקופ בעל "שערי ישר", בישיבת "ענג עץ חיים" במלמש, הכתה ההשפלה במלא עזה ורבים חללים הפילה. טובי בני הישיבות דאז נתפסו ברוח ההשפלה, הציצו ונפגעו. יחד עם גדולי הדור, חגר רבי שמעון את מתניו כדי להלחם בפחף, ולתלמידיו אמר: "יש מי שסבור שאמונתו פה איתנה, עד שבגר מחסן הוא מפני השפעתה של ההשפלה ובטוח הוא שלא יגזק אם יתודע לה, אולם מבטחני שסופו להפגע, ויש להרחיק מן הפעור ומן הדומה לו. וראיה מעיקב אבינו שנאבק עם שרו של עשו, ואף שיכל לו, אף הוא נפגע ונותר צולע על ירכו", והוסיף ואמר: "ואולי זהו אחד הטעמים לאסור אכילת גיד הנשה, כדי למדנו שכל נגיעה וקשר עם הצד האסור מביא לידי נזק".

פי עלי כן ראיתי פניו פראת פני אלהים ותרצני (לג, י)

פעם, נפגש רבי יהונתן איבשיץ עם הצנזור הראשי בהמבורג, שהיה מוקר ושונא ישראל מכהק, נמנע רבי יהונתן להסתכל בפניו, כי אסור להסתכל באדם רשע, והלה שנפגע מכה שאלו: "מדוע אין אתה מביט בי? והרי גם יעקב אבינו הביט בשרו של עשו, שנאמר 'פי עלי כן ראיתי פניו?' ונענה: "הרי בהמשך נאמר 'פראת פני אלהים ותרצני', רמז לו יעקב בכה, כשם שאין להביט בפני הקב"ה כי לא יראני האדם וחי, כף איני מביט בפניו..."

הוא עשו אבי אדום (לו, מג)

רבי שלמה מרדומסק בעל "תפארת שלמה" השתדל רבות להחזיר למוטב את הסרים מדרך התורה ורבים השיב מעון, אם בדברי מוסר ותוכחה, ואם בדרך אהבה וחקמה. פעם בא אליו עשיר גדול שהפיר את הרבי מילדותו, שכן נולדו באותו ישוב, ומסר לו פתקה בצרוף סכום גדול. נטל הרבי את הפתקה, אולם החזיר לעשיר את הכסף בטענה שאין הוא זקוק למעותיו. התענגו הרבי בשלזמו של העשיר, והלה התרברב וספר, כי שואב הוא נחת מפניו, אותם שלח לבתי ספר כלליים, ולאחר שרכשו השפלה רחבה התמנו לתפקידים נכבדים. הצטער הרבי בראותו שהעשיר התרחק מדרך התורה יחד עם כל בני משפחתו, ובגאותו הגדולה הוא אף מתגאה על כף הדבר ארע בפרשת וישלח, והרבי נענה ואמר: "בסוף פרשת השביעי, פרשת וישלח, נמנים אלופי עשו, ולאחר מכן נאמר 'הוא עשו אבי אדום', ובשעה שהרבי אמר את התבות הללו הראה באצבעו על העשיר שלפניו כשחזר העשיר לביתו, פחד לנפשו מקפידתו של הרבי, וכאשר שאל בעצתם של כמה חסידים, יעצו לו הללו לשלח לרבי מנורות גדולות עשויות מסף טהור, וכן עשה. אולם, כשראה הרבי את המנורות ונודע לו מי שלחן אליו, צוה להחזירן מיד לעשיר ומאן להשאירן בביתו. עברו ימים מספר, ואל ביתו של העשיר הגיעו כל המנורות ששלח, אחת מהנה לא נעדרה. נבהל העשיר שבטעמים, ובקש שוב עצה מהחסידים בעירו. אמרו לו הללו: "בכסף ובמתנות לא תוכל לכפר את פני הצדיק, רק בתשובה ובמעשים טובים". שמע הגביר לדבריהם, הקדיש חלק מביתו לבית כנסת, הפך ליהודי פשוט ושמר על קלה בבחמורה עד יום מותו.

היה היה

ויקה מן-הבא בידו מנחה לעשו אחיו

אביה של משפחת הבנקאים היהודית המפורסמת משפחת רוטשילד, היה ר' מאיר אנש'ל רוטשילד מפרנקפורט. בנעוריו, למד ר' מאיר אנש'ל בשיבת פיורדא ועשה חיל בלמודו, אך לאחר פטירת אביו שלח ידו במסחר והחל לעסוק בחלפנות ועסקי כספים. ישרו הרב, כמו גם פשוטיו הפיננסיים המיחדים, הגדילו את עשרו והוא נעשה מקרב למלכות. לרגלי מסחרו, נאלץ ר' מאיר אנש'ל לנסע מדי פעם לערים שונות, וביחוד בתקופה בהן עדין לא התפרסם והיה בתחלת דרכו אל פסגת ההצלחה. באיחוד ממסעיו, תעה פעם בדרכו ולאחר שפתת את רגליו זמן רב כדי לעלות על דרך המלך, מצא את עצמו בפאתי כפר קטן ובלתי מוכר. עיף היה ר' מאיר אנש'ל ולבו המה כחלילים מרב רעב, ולשמחתו הצביע בן הכפר על אחד הבתים הקטנים, וספר כי המקום ההוא משמש מעין מלון אורחים קטן, ובו יוכל לקבל מנת מזון ואף מטה למנוחת לילה. נכנס ר' מאיר אנש'ל אל בית ההארה הקטן, ועם הכנסו ראה כי ליד אחד השלחנות יושב רב גדול ונשוא פנים, שאף הוא היה נראה פאחד שנקלע למקום לא-לו. התודע ר' מאיר אנש'ל אל הרב האורה, ולתדהמתו התברר, כי הלה אינו אלא אחד מגאוני הדור, הוא רבי מרדכי בנט מניקלשבורג, שתעה אף הוא בדרכו ונכנס אל הבית כדי לנח מעט מדרך הקשה.

שמח הרב לפגוש יהודי כשר ובריתורה בכפר הנדח, ומיד נכנס עמו לשיחה בדברי תורה והשנים השתעשעו בדברי הלכה ואגדה במשך שעה ארוכה, כשהם מסיחים דעתם מהמקלה שמסביב ומבאי המקום. בינתיים, רכש ר' מאיר אנש'ל מעט פרות ומים צוננים, שאין בהם חשש של פשרות, והשנים טעו את לבם פשה מנצלים כל גע לעשיחה בדברי תורה. לפתע, נכנסה אחת המשרתות אל הפנדק, וכשראתה את ר' מאיר אנש'ל, נגשה אליו ולחשה דבר-מה באזניו. פניו של ר' מאיר אנש'ל חורו בבת-אחת והוא נפל תחתיו בעלפון כבד. רבי מרדכי מהר וספד עליו מים כדי לעוררו, אך ר' מאיר אנש'ל שב והתעלף פעמים מספר, ורק בעמל רב הצליח רבי מרדכי להעירו ולהציל מפיו את סבת התעלפותו.

"רבי", קרא ר' מאיר אנש'ל בלחש וברעדה, "משרתת זו עבדה לפני בביתי, וכאות הפרת הטוב גלתה לי כי נפלנו למאורות ליסטים, והללו מתבוננים להתנפל עלינו באישון לילה ולטל את כספנו". ר' מאיר אנש'ל הביט פה וכה, וכשראה שאין איש, הראה לרבי מרדכי בנט את האמתחת שעמו, בה אגר את כל כספו הרב. "מה נעשה"? שאל בקול נפחד, "פירצד נצליח לברח מן המקום"? הביט בו רבי מרדכי בעינים שלוות, ואמר: "הסר דאגה מלבך. בטוח אני בחסדי שמים, שעוד יעלה בדינינו לצאת מבאן חיים וקמים, ואף כספנו יהיה עמנו ואף שערה לא תפול מאתנו ארצה". חש ר' מאיר אנש'ל בקדשתו של הרב שלפניו, ובלבו עדין תמה על דבריו אך לא אמר מאומה. "כמה פסך יש לך בדין?" שאל רבי מרדכי את ר' מאיר אנש'ל, ולאחר שהלה נקב בכסו הגדול שעמו, אמר רבי מרדכי: "אף לי כסום מסים בכיס, ומנינו כד וכד. הבה ונערבב את כספנו זה בזה, שכן זוכרים אנו כל אחד את כסו מספן המדין". בדברו, נטל רבי מרדכי בנט את שני הכסומים, ערבבם זה בזה, ולאחר מכן הערים על השלחן את כל הכסף המשתף. זמן מה לאחר מכן, החל רבי מרדכי לסדר את ערמת הכסף לסוגיו, כשהוא מניח את השטרות לבדם לפי גדלם, ואת המטבעות בערמה נפרדת, וכל העת הוא ממשיך לשוחח עם רעהו בדברי תורה.

באישון לילה, נפרצה לפתע דלת הבית בו ישבו השנים, וחבורה של רוצחים וגזלנים שפלים נכנסו פנימה. "הבו לנו את כל כספכם" שאגו הגזלנים, כשבעיניהם גרם של חמדה ותאוה בראותם את הכסף הרב שנגערם על השלחן בסדר מופתי. "הרי הכסף לפניכם", אמר רבי מרדכי בנט בקול שלו, "כבר סדרתי את כל השטרות והמטבעות בראוי, מפני שידעתי שעתידים אתם לבוא. אך מבקש אני את רשותכם לחלק את הכסף ביניכם, ואם לא תמצא צורת החלוקה חן בעיניכם, הרשות בידכם לחלק את הכסף כשבו בעיניכם". התפלאו הגזלנים על דברי הרב היהודי, אך הסכימו לדבריו ורבי מרדכי חלק ביניהם את הכסף. כשפסם, בקש מר' מאיר אנש'ל להמשיך לשוחח בדברי תורה, אולם הלה צעק ואמר: "גרי עומדים הם להרג אתוננו נפש!" ורבי מרדכי הרגיעו ואמר: "קום נא ועמד, וראה בעיניך את ישועת ה'". לפתע, נדהם ר' מאיר אנש'ל לראות, כי הגזלנים כלם נאלמו דם, והם עמדו במסמרים למקומם בלי יכלת לנעו. לפי צויו של רבי מרדכי, הנה אותם ר' מאיר אנש'ל שוק על ירך, נטל מהם את ממונם והזעיק את פחות המשטרה, ששמחו ללכד בנקל בפרי בשל את חבורת הגזלנים שהטילה את אימתה על הסביבה בלה.

לאחר שוד הסערה, אמר רבי מרדכי לר' מאיר אנש'ל: "דע לך, שאת מעשי למדתי מעקב אבינו עליו השלום, שפאשר שלח לעשו אחיו מנחה, עלה בידו להכניעו ולשלט עליו שלא יוכל להרע לו, וכך היה בשעה שנתתי לאותם גזלנים את מנחת המזון, בכך הכנעתי אותם והם נמסרו בידי לעשות בהם שפטים, בבחינת מעשה אבות סמן לבנים". וכך אף מוצא בזה הקדוש, כי אלו היה עשו יודע מה פעל יעקב אבינו בשליחת המנחה, היה מעדיף להטמין את עצמו בחיי בקרב, כדי שלא יסבל כל-כך בעקבות קבלת המנחה מידו, כי בכך הכניעו יעקב עד שלא היתה לו תקומה.

מאורות

רבי שאול ידידיה אלעזר ממודן, ז"ל
ליום ההולולא ט"ז בכסלו תשי"ח

האדמו"ר השני בשלשלת מודן, בנו של רבי ישראל ממודן, בן רבי שמואל אליהו מזולין, בנו של רבי יחזקאל מקוזמיר. מפרסם פ"נעים זמירות ישראל ומלחינם של כאלפים נגונים. יחיד בדורו בתורה, עבודה, נגינה ואהבת ישראל. בהיותו גדול בתורה, התקבל לרבנות כמה קהלות בישראל, ובשנת תרפ"ט התישב באוטווצק, שם הנהיג עדה בישראל וביים השיב מעון בכח הנגינה הנפלא שלו. בשנות השואה נמלט לזילנא, ושם פעל רבות למען המוני הפליטים ובני הישיבות הגולים, ובכוחו נצלו בחורי ישיבת מיר שגלו לשנתאי שבסין. החזון אי"ש השתתף בלוחו, והתפשט פי זוהי הפרת הטוב למצילה של עולם התורה. בחסדי שמים, עלה בידו להגיע לארצות הברית ולאחר כמה שנים עלה ארצה, אך הסתלק בה לאחר תקופה קצרה והיה מאחרוני הנקברים בה הייתה. בקריחתו לזילנא, הפגזה השירה בה נסע מאש מטוסי האויב, ובאותה שעה חבר יצירה פלאית על הפסוק 'מדי-מצר', שיש בה נעימה חזקה המזכירה את האירוע בו התקברה. בילנא באו אליו רבים מבני הישיבות שלא הרגלו בשלחנות של אדמו"רים, וכאשר חטפו החסידים את השירים פנהו התפלאו הלקו על מנהג זה. אמר להם הברי: "אלו ידע העולם את סוד השירים, היתה המלחמה מסתימת". לפלאית כלם הסביר: "סוד השירים הוא לקחת מעט ולהוותר לאחרים, ואם האנושות כלה היתה פועלת לפי כלל זה, לא היו פורצות מלחמות בעולם כלל..."

יוסיף דעת

לאחר פטירת רחל העמיד יעקב מצבה על קברתה, "הוא מצבת קברת-רחל עיר-חיים". בימי קדם לא נהגו להעמיד מצבות על כל המתים, שכן אמר רשב"י בירושלמי "אין עושין נפשות לצדיקים, דביהם הו"ן זכרונם", ולרחל העמיד יעקב מצבה כי שם עתידים ישראל לעבור בגלות. משום כך פסק הרמב"ם שאין להעמיד מצבה למת, והחיד"א כתב שיש להעמיד מצבה רק לצדיקים מפורסמים כמו האר"י והרמ"ק, אולם הרשב"א כתב שיש בזה משום כבוד למת וכן כתב האר"י שיש בזה משום תיקון לנפש. בעקבות זאת התפשט המנהג להעמיד מצבות על הנפטרים אף לאלו שאינם צדיקים, וביאר רבי משה פיינשטיין את הנאמר שאין עושין נפשות לצדיקים, שאין חיוב לעשות כן אבל אין בזה איסור. אחרים התיירו מפני שהמטרה היא לטובת אחרים, שייקחו מוסר שסוף האדם למות. על רוב מצבות הקודש העתיקות אין כלל כתובת, והמטרה עברה בעליפה מדור לדור על זהות המתים הטמונים שם. סמן לזה מצאו בדברי חז"ל בהוריות שיש עשרה דברים הקשים ללימוד, ויש אומרים אף הקורא כתב שעל גבי הקבר, אולם במשנת חסידים נאמר שהכוונה רק לכתב בולט ולא שקוע. בודדות הן הכתובות העתיקות, כגון הכתובת שנמצאה על קברי הכתנים בני חזיר בשפולי הר הזיתים, וכן מספר רבי שמואל ב"ר שמשון שראה בשנת ד'תתק"ע על קברו של עובדיה הנביא את הכתובת: "זה קבר עובדיה הנביא, הירא את השם מנעוריו ושפט בשנת תק"ע ליציאת מצרים". בידע זקנים מובא "אני הלל ראיתי לקבר אלדד ומידד והיה כתוב עליהם 'אלדד ומידד אחי אהרן מן האב ולא מן האם'", וכן אמרו שעל קברו של חבקוק הנביא שבגליל היה חרות שמו, וכן על מצבתו של רבי יהודה הנשיא בציפורי נחרת 'רבנו הקדוש' ואצל נכדו ר' יהודה נשיאה בציפורי. רבנו ידיעה הפניני כתב, ש'מוסכם הוא באומה לפתח על המצבה את שם הנקבר, למשמרת לאות לאלף דור לדעת מי הוא זה ואי זה הוא, ולא יישכח בעיר'.

גמלים מיניקות ובניהם שלשים פרות ארבעים ופרים עשרה

פניני אור החיים

מדבר האור החיים הקדוש על הפרשה

קטנתי וגו' - אומרו מפל החסדים ואחר כך **מפלי האמת**, ומן הראוי היה לו להקדים האמת ואחר כך החסד שהוא לפני משורת הדין, נתפס לו מר שחסד אל - אין פח באדם לשלם לאל עליו, ואילו יקרא אמת כי אין לו תשלום מאדם, פאומרו אם צדקת מה תתן לו, וכפי זה יקרא חסד של אמת על דרך אומרו ו'ל חסד העשוי עם המתים קרוי של אמת: עוד יכון לומר שני פרטי הטובה, האחד החסד שנתחסד עמו ה' ברב טוב, והשני שהעמידו בידו ולא נתנו ללבן לגזלו ולהמסו ושמר לו האמת, פרוש שהעמיד בידו את החסד. ויש לך לדעת, כי לפעמים יתחסד ה' עם אדם ויתנה נגזל מהזולת להיות בחייו זה/ ושוב יתחמו תמורת הנחמה, והנה מציאות זה הוא חצי נחמה לנגזל, ולא נחמה שלמה, כי תמיד חושב בחסרונו אשר גזלו הגזול לשתי סבות. האחת שיתחשב כי אם לא היה גוזלו היה לו לתוספת הגזול והנוסף, והשני על-כפלי פנים יכאב לבו על הגזול אשר עשה והצליח, מה שאין בו אם יעשה ה' השלמת הגזול מהגזול עצמו, שיוציא בלעו מפיו נחמה זו נחמה, והוא מה שעשה ליעקב שהיה משלם לו מנכסי גזול עצמו, הוא לבן, דכתיב ויצא אלמרים ארמימנה ויבאם ויתרלי שהיה מוציא בלעו של לבן מפיו ומחזיר ממונו של יעקב, והוא אומרו ומפלי האמת, ונכו:

הצילני יא - עוד יכון להזכיר רשעותו של עשו. האחת מיד אחי - והוא מבקש להרג את אחיו, האם יש רשע כזה? ויש בדיון להשפילו לפני יעקב. ועוד, מיד עשו - שמפרסם ברשע לבד מעונו זה, ולא ימוט צדיק לפני רשע:

דברי הימים

יעקב אבינו נולד בשנת ב'ק"ח, כשאבי יצחק היה בן 60 שנה. בשנת ב'ק"ג, כשהיו יעקב ועשו בני 15 נפטר אברהם זקם בגיל 175. באותו יום מרע את הבכורה ליעקב. בשנת ב'קע"א, קיבל יעקב את הברכות מיצחק בהיותו בן 63, ובאותו זמן נולדו לאה ורחל כתאומות. בשנה זו יצא יעקב מבית אביו, ונטמן 14 שנה בבית מדרשו של עבר, עד שנת ב'קפ"ה. באותה שנה יצא יעקב לחורן בהיותו בן 77, ושם עבד 7 שנים בעבור רחל.

בשנת ב'קצ"ט, בהיות יעקב בגיל 84, רימזה לבן ונתן לו את לאה, ולאחר שבוע נשא גם את רחל, ושתייהן היו באותה שעה בנות 21 שנה. לאחר חתונתן, עבד עוד 7 שנים בעבור רחל, ונשא גם את שתי השפחות בלהה וזלפה, שהיו שתייהן בנות לבן מפילגש. כל ילדיו של יעקב נולדו באותן 7 שנים שעבד את לבן, חוץ מבנו בנימין שנולד בדרכו לארץ ישראל.

לאחר 14 שנות העבודה של יעקב בשתי נשיו, עבד עוד 6 שנים בין השנים ב'קצ"ט - ב'ר"ה עד שהיה בן 97. בשנת ב'קצ"ט נולד יוסף לאחר שרחל היתה עקרה 7 שנים, והיתה אז בת 28 ויעקב בן 91. בשנת ב'ר"ה ברח יעקב מלבן ובאותה שנה פגש את עשו. לאחר מכן שהה שנה ומחצה בסוכות, ועוד שנה ומחצה בבית אל.

בשנת ב'ר"ו, הגיע יעקב לשכם ואירע מעשה דינה. היא היתה אז בת 7 וכשילדה את אסנת היתה בת 8 שנים. לאחר משה שכלם בן חמור, נשא שמעון את דינה ונולד להם שאלו בן כנענית, הוא זמרי בן סלוא והוא שלומיאל בן צורישי.

רחל נפטרה בשנת ב'ר"ז בהיותה בן 36, ולאח נפטרה בת 45 בשנת ב'ר"ט. באותה עת נפטרה גם רבקה.

הודה והודה של יהדות הנגריה היה מרן החת"ם סופר, אשר האיר את שמי דורו בתורתו ובצדקתו, ולשמו ולזכרו תאות נפשו. ושיבתו אשר בפרשבורג הבירה נודעה בשערים ונחשבה כאם הישיבות בהנגריה, ואליה נהרו בחורי חמד מקרוב ומרחוק. הצלחת הישיבה היתה לצנינים בעיני מהרסי הדת, והם פעלו ללא לאות כדי להשביח בה את קול התורה. פעם, לאחר פעילות מאמצת והלשנות בזיוות, הודיעו הנגריה לשמע הגזרה החדשה שפרסם שר החנוף ההנגרי, ולפיה חל אסור למוד תורה בישיבות בכל רחבי הממלכה האוסטרו-הנגרית, אלא בשני סדרי הלמוד ושלוב למודים פלליים. הגזרה נפלה על יהודי הממלכה פרעם, וכלם ראו בה סכנה להמשך קיום התורה ומסרת ישראל. שתדלני הקהלה החלו לפעל בדרכים שונות כדי לבטל את הגזרה, ואף נסו להתקבל לראיון אצל השר, אולם הלה סרב ברשעותו לראות פני איש יהודי כי מנוי וגמור עמו להוציא את הגזרה החדשה אל הפעל, ויהי מה. בסופו של דבר נשאה השתדלנות פרי, והשר נאות לקבל את נציגי הישיבה בביתו, אלא שברב גאותו הודיע כי אין עתותיו בידו ואין הוא רואה לנכון להקדיש מזמנו היקר לשמיעת דברי השתדלנים, ולמצער מספים הוא לקבל את פניהם בעת שהוא סועד את לבו בארוחת בקר. היתה זו הכרזה של התרסה מצדו של השר, שבקש להשפיל בכך את נתיניו היהודים, אולם הללו בלעו את ההשפלה ובליית ברה הסכימו לתנאי על זמן הפגישה.

טרם צאתם של חברי המשלחת אל הפגישה הגורלית, עלו אל ביתו של החת"ם סופר על-מנת לקבל את הדרכתו של גאון הדור, ובקשו להתברך מפיו כי יצליח ה' דרכם. עשה החת"ם סופר בבקשתם, הורה להם את הדרך ולכו בה וברכם מעמק לבו, למצא חן ושכל טוב בעיני אלמרים ואדם וחפץ ה' בידם יצלה. בסיום דבריו, הוסיף החת"ם סופר משפט סתום ובקש מהם להשמר בעת פגישתם עם השר מפל סרף של אסור והזהירם לשמר על כל מצות התורה ודברי סופרים. הדברים היו תמוהים בעיני השתדלנים, שכן מקפידים היו תמיד על קלה בבחמורה וכיצד חשודים הם על עברה כלשהי, אך שמרו את הדברים בלבם ויצאו מאת פני הקדש בדרכם אל השר.

בחיל ורעדה עלו חברי המשלחת אל לשכתו של השר, ובשנכנסו לפניו מצאווה שרוע על מטתו כעשו הרשע בשעתו, ומלעיט את פיו במעדי עולם שנערמו לפניו. השר אכל ככל פה בלי נימוס ודרך ארץ, וכשראה את היהודים שעמדו לפניו, הורה להם לשבת על הספסל שבנגודו, בבקשו להגדיל את השפלתם בישיבתם לפניו בעת סעדתו. טרם פצו היהודים את פיהם בעיני הגזרה על בטול התורה ברחבי הממלכה, והשר קרא למשרתיו וצוה עליהם להגיש לאורחים ספלי קפה עם חלב. חברי המשלחת נכזבו והם הביטו זה על זה בחסר אונים. דבריו של רבם החת"ם סופר להשמר מפל אסור, החלו לצלצל באזניהם, ועלי-אף שחששו מחמתו של השר, החלו להתנצל בפניו וסרבו בנימוס לשנות את הקפה שהגש לפניהם. "מדוע אין אתם שותים?" שאל השר, וחברי המשלחת השיבו לו כי חלב עמו"ם נאסר בשתייה לבן ישראל, מחשש שמא התערב בו חלב טמא. ארשת נצחון עלתה על פניו של השר, והוא נענה ואמר: "ראו פמה דברי שטות יש בתורתכם. והרי אין בבעלותי אלא פרות חולבות, וכיצד מעלים אתם על דעהכם שבחלב שלי מערב גם חלב של חיות טמאות?" לגלוגו של השר לא פסק לרגע, עד שפקה מחברי המשלחת כבר החלו לרמוז לחבריהם, כי אולי יש להם התר דחוק לשנות את החלב כדי לרצות את השר ולהראות לו בכך את הכבוד שהם רוחשים לו, בתקנה שזעמו ישכך עקב כך ואולי יעקב את הגזרה, אך החשובים שבין החברים בטלו את דבריהם באלם קול, והחלו להסביר לשר כי האסור של חלב גוי חל בכל מקרה, שמא בכל זאת מערב בו חלב טמא.

לשמע דבריהם של היהודים שלפניו, בערה חמתו של השר עד להשחית. פניו סמקו מפעם והקצף עלה על שפתיו, ובעוד היהודים יושבים לפניו ורועדים פעלה נדף, צוה להזעיק לפניו את הבשלינית שבמטבח לשכתו ושאל לעברה: "ספרי נא ליהודים האלו על מקור החלב אותו הגשפת להם!" לפליאת השר ולתדהמתו, החלה המשרתת לנגמם בהשובתה, ולאחר שהתפתלה והסתבכה בלשונה פלטה באימה ופחד: "החלב הוא חלב פרה, אלא שמערב בו גם חלב גמלים, שכן חלב הפרות אול מהמטבח לאחר שהפרות יצאו אל המרעה, וכאשר הזעקת את המשרתים להגיש חלב לאורחים, מזגתי לתוך החלב שנותר מעט חלב גמלים שנטלתי מאת שכננו שמתגורר בסמוך, אשר בבעלותו חות גמלים. לא העליתי על-דעתי שמישהו יבחין בטעם השונה של החלב, שכן טעמו של חלב גמלים משבח הוא עד מאד."

פניו של השר חורו פסיד והוא הביט על חברי המשלחת בתדהמה. לאחר זמן ארך שב דבורו אליו, והפעם היה קולו שונה לחלוטין. הוא דבר בקול שלו ונכנע והביע את התפעלותו מתורת ישראל ומחממתם הגדולה של לומדיה. "אם זוהי התורה שאתם לומדים בישיבה" אמר, "הרי שאני מבטל בזה הרגע את הגזרה שגזרתי להפסקת למוד התורה, שכן תורה זו שנתמסרה מפי החכמים אשר להם עינים צופיות, ראוי ללמד את כל צעירי המדינה ונתיניה, למען יחבימו אף הם על-ידך ויהפכו להיות חכמים ונבונים כרבותיכם, כי אין בתורת ישראל ואין בחכמה".

משפחה

על בקשת יעקב אבינו ונתנו לי לחם לאכל ובגד ללבוש, כתב רבנו בחיי: "זאת שאלת הצדיקים מאת השם, לא שאלו המתוות רק הדבר ההכרחי בלבד, שאי אפשר לו לאדם בלעדיו".

מטעם

ויחזי (כ.ב.)

בטעם אולם גרש שצורתו מקשטת, לרמוז לדברי מדרש האור שיעקב העמיד את בניו בקשת וישב באמצע בתפלה לפני הקב"ה. גם תבת קנטני באזל גרש, לרמוז לדברי חז"ל בשבת, לעולם אל יעמד אדם במקום סכנה לומר שעושים לו גם, שמא אין עושים לו, ואם עושים מניבים לו מזביתיו, שנאמר קנטני מכל החסדים, ולכן מטעם באזל גרש, לשון הלוח וסלוק, שצריך האדם ללכת ולסלק עצמו מן הסכנה. (תפוחי חיים)

ויאמרו הילדים (כ.ג.)

שתי התבות בטעם זקף גדול, מפני שעשו תמה על יעקב מדוע שלחם לומר לי שיש לה שור והמור, צאו ועבד ושפחה, ועל הפנים שהם העקר לא אמרת לי מאומה? ולכן שאלו עשו "מי אלה לך?" השתומם יעקב מטעם ולא ידע מה להשיב לו על כך, ולכן חזר ואמר הילדים בננוו כדי להאריך בומר, וביעיתם חשב וענה: "לא עניתי לך אלא על הדברים אשר באו אלי בדרך הטבע, בהם יגעתו ומצאתי, אולם הפנים מתנת הנם הם לי מהקב"ה ולכן לא הודעתני לה עליהם." (רבי שמואל די אודא)

ויבזו העיר אשר טמאו אחותם (כ.ד.)

העיר באנתחתא, בזו את העיר כדי להזהיר אחרים שלא יעשו כן, והוא מנתנית טעם לבזה. (בחמינו הטלע)

מדגש

במסכת פסחים אמרו חז"ל 'פרד בימי ענה היה', כמוזבא בפרשתנו 'הוא ענה אשר מצא אתהימים במדבר'. המהרש"א מביא את קשית החזקוני, שהיה כבר בימי יצחק היו פרודות, כמוזבא במדרש רבה 'שהיו אמרים יצחק של פרודותיו של יצחק ולא כספו וזהו של יעקב? ויש שמתרצים שהגויסה הכונה בדברי המדרש היא זבל בהמותיו של יצחק ולא 'פרדותיו', וכך גרסתם של בעלי התוספות במסכת בבא מציעא. אחרים מתרצים שהפרד כבר נברא בששת ימי המעשה, אלא שבהיות ענה במדבר מצא את הדרך להוליד אותם, שכן אף הוא עצמו נולד בכסול קנה. פרד זה שנולד באסור אינו יכול להוליד כמוזבא במדרש, ורב האי גאון כתב שלכן נקרא פרד מלשון נפרד, שהוא יחיד בעולמו ואין לו ולדות, ומכאן הבטוי 'זוג או פרד' שכבר מוזכר במורה נבוכים.

ממלך

משכיל אחד בא פעם לרבי איזיל תריף ושאלתו בפיו: "חז"ל אמרו שליעקב אבינו היו ששים רבוא כלבים ששמרו את צאנו הרב מהם שלח מנהח לעשו, ותמה אני כיצד עלה בידו של יעקב להחזיק מנהח בה גדול של כלבים? וכיצד הצליח להאכילם ולהשקותם?" הציץ בו רבי איזיל וראה שאין מנהח אלא ללכלב על דברי חז"ל וענה לו באלתו: "ודאי ידועים לך דברי חז"ל שגמזרים ילדו ששים רבוא בקרם אחד, והמנהח למשה רבנו שהיה שקול כנגד ששים רבוא. אם כן אפוא, גם ליעקב אבינו היה כלב גדול כמוהו, שהיה שקול כנגד ששים רבוא כלבים..."

גדול היה החזון אי"ש במדת ההסתפקות במעט. פעם הגיע החסיד רבי משה שוימר, שעסק מעט במסחר מובעים, והביא לחזון אי"ש כובע חדש במתנה. נטל החזון אי"ש את הכובע, הביט עליו מעט והניחו על השלחן. לאחר מכן הסיר את הכובע והישן שלו שהיה גרשותו כבר כעשורים שנה, הביט עליו מכל הצדדים כדי לאמוד את מצבו, ולאחר מכן חזר והניחו על ראשו. אז פנה לרבי משה ותמה: "בשביל מה? כמי שאומר, עדין הכובע הישן ראוי לתבישה ואין צורך להחליפו, אם כן הרי זה כנגד מותרות, והחזיר לנותן את מובעו. בהזדמנות אחת התבטא החזון אי"ש לתלמידו רבי אברהם הירוביץ ואמר: "ההבדל בין הכובע הישן שלי לכובע של יום חל, שזה כן שלשים שנה ושל שבת הוא 'דק' בן עשרים שנה". רבי אברהם זה ספר פעם, כי באחד מבקוריו אצל רבו החזון אי"ש, ראה רבו כי הוא מביט ממשכות ברגליו, והבין כי תמה הוא על שלובש הוא לרגליו אנפילאות בליות שכבר התבלו מרב שמוש ונעשו בהם נקבים. פנה אליו החזון אי"ש ואמר לו בדרך צחנות: "אה, זקן ואינו לפי כבודו", לשון נופל על לשון, שכן האנפילאות נקראות 'זקן' בלשון אשכנז. ספר רבי שמואל הלוי וזנו, כי לאחר פטירתו של החזון אי"ש, באו שלשה גאונים ממשפחתו, אחיו רבי מאיר קרליץ, גיסו רבי שמואל גרנימן, ורבי ראובן פין חתן חתנו של רבי מאיר, ובקשו לסדר לפניו את רשתתו של החזון אי"ש. תחלה עמד רבי מאיר ואמר: "לאחי החזון אי"ש לא היה אפילו ש"ס משלו, והוא למד כל ימיו בש"ס שלי מדפוס ורשה. ומכיון שכתב שם חידושים וקרים על הגליון, מבקש אני את הש"ס בזהרה". לאחר מכן פרדו אודות דירתו, ורבי שמואל גרנימן אמר, שגם הדירה לא היתה בבעלותו, שכן היה דר בדירה שהשאל לו יהודי יקר מאמריקה. לאחר מכן נעמד רבי ראובן ואמר שלחזון אי"ש לא היה אפילו מקרה ראוי לשמו, רק מקרה קטן וישן שאין לו שום שוי. התברר, כי כל ה'ירשה' שהותיר החזון אי"ש, אינה אלא מגרש קטן שמישהו כתב על שמו, אך לא היה בה כדי לחקוה.

רבי מיכאל דב ויסקנדל ראש ישיבת נירטא, היה תובע מתלמידיו להסתפק במעט והעיד על בני דורו שבשעת למודם בשיבות היו שרויים בחיי צער ולא באו מעדנים לפיהם. כנגדו הישיבה והישוב שכתב, הוא מספר על רבי חזקיה פילב פלוץ בעל "לקוטי חבר ברחיים", שהעיד על עצמו כי בזואו ללמוד תורה לפני מרן החת"ס סופר, לא היתה לו במשך תקופה ארבה מטה לשכב עליה, והיה ישן על דף של עץ. מלגתו הדלה הסיפיקה לו רק לחם שחור אותו אכל משבת לשבת, וזאת על-אף אהבתו הגדולה של החת"ס סופר לתלמידיו. פעם, היתה הרוחה בהוצאת הישיבה, והמקנים על מטבח הישיבה החלו לחלק לבחורים מין תפוזים בארוחת הבקר. אחרי תקופה קצרה חש רבי מיכאל דב, כי נחלש פח התורה בבית המדרש, לאחר שעד אז לא פסק בו קול התורה במשך כל שעות היממה. התבטא על כך הרב ואמר, כי לדעתו הסבה היא מפני שהחלו לחלק מעדנים לבחורי הישיבה, והזכיר את מאמר חז"ל בירושלמי עד שאדם מתפלל שיפנס תורה לתוך גופו, יתפלל שלא יפנסו מעדנים לתוך גופו, וסיים: "משנית מין תפוזים לא גדלים להיות תלמידי חכמים". ובריו בה השפיעו על הבחורים, עד שאפילו מה שנתנו להם לאכל היה נראה בעיניהם כמוותרות. ומה כבר אכלו בארוחת בקר? לחם ישן שקבלו פשירים מה שלא נמפר בשוק, מטבל בשמן שקבלו מהמקשלה, ורק פעם בחדש קבלו חמאה. לטענת הערב, קבלו רק פעמים בשבוע מאכלים בשריים.

אל ביתו של רבי יואל מטסמר הגיעו שועי עולם, מנהיגים נבדדים ושרי ממשלה, לצד רבנים וגאונים מפרסקים. הבית היה צר מהכיל אפילו לחיי היום-יום, אולם הרבי מאן לשמע לעצת משמשויו על הצורך להגדיל את הבית, וכאשר תמחו בפניו כיצד אפשר להנהיג מבית בה צר רבנות בה גדולה, אשר פארוניתה מסתעפים ומקיפים זרועות עולם, לא היה מטה אנון כלל כאלו לא אליו מדברים. בשנת תשי"ב, כאשר נטע לעיר אנטרופרן, נכנס אחד ממקורביו לחרוז ובידו גליל של בד משי. "וכשתי זאת בדרךנו, בעת שעברנו בפריז", ספר האישי, "ובדעתי לתפר לרבעו בגד חדש על-פי מודותיו". תמה הרבי ושאל: "בשביל מה היה עליך לקנות את הבד? והרי יש לי מלבושים למכביר, ונענה: "אבל מצאתי את הבד הזה במחיר מוזל מאד, שלמתי עליו עשרים דולרים בלבד". התמרמר הרבי ואמר: "אבל כמה יהודים היה באפשרותנו להחיות בכסו זה".

"ואתה אמרת היטב איטיב עמך" - אם האדם מלא הודיה לקב"ה וכל העת חש כי ה' מרעיף עליו רב טובה, וכאשר נשאל על מצבו עונה בטוב, אזי אומר לו הקב"ה "ואתה אמרת היטב", אם אתה אומר שטוב לך, אזי "איטיב עמך" - אשפיע לך טובה בבסל בפלטים! (רבי יחזקאל מקוזמיר)